

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΦΑΙΡΑ ΚΑΙ ΑΔΙΕΞΟΔΑ (του Γιώργου Κουτσαντώνη)

✘ Μόνη θετική όψη της κρίσης αποτελεί το γεγονός ότι αυτή που ζούμε είναι, στην ουσία, μια εποχή μετάβασης. Μοιάζει σιγά σιγά ένα κόσμος να πεθαίνει κι ένας καινούργιος να γεννιέται μέσα σε κλυδωνισμούς, αίματα, δάκρυα και πόνους. Μαζί με την Ελλάδα, η Ευρώπη αλλά και ολόκληρη η ανθρωπότητα βρίσκεται σε μια τεράστια αναστάτωση. Ό,τι παλαιότερα φάνταζε σταθερό, αδιαμφισβήτητο, καθιερωμένο, φθείρεται, καταρρέει (αργά ή απτόμα) και τη θέση του παίρνουν νέα σχήματα, άλλες ρυθμίσεις ίσως ακόμα αβέβαιες, ρευστές και αδοκίμαστες, ωστόσο νέες και ελπιδοφόρες.

Κάποιοι βλέπουν ή και δημιουργούν (όταν έχουν την ισχύ να το κάνουν) μόνο αδιέξοδα και φαντάζονται τη μελλοντική «σωτηρία» των κοινωνιών στη σφυρηλάτηση μιας αλυσίδας (με την μορφή ενός τεράστιου τοίχους ή ακόμη ενός γιγαντιαίου ομογενοποιητικού μίξερ ανθρώπινων συνειδησεων και ψυχών) που κατά κάποιο τρόπο θα «δέσει σφιχτά» την ανθρωπότητα.

Τους κρίκους αυτής της αλυσίδας θα αποτελούν ασφαλώς «ισχυροί άνδρες», ηγέτες κατ' επίφαση δημοκρατικών καθεστώτων (που στην ουσία θα είναι ολιγαρχικά και ολοκληρωτικά), φύλακες του θεού, του νόμου και της τάξης. Και το λουκέτο αυτής της αλυσίδας θα αποτελεί μια υπερδύναμη-ηγεμόνας (ή μια συμμαχία δυνάμεων) ως κεφαλή και στρατηγείο μιας παγκόσμιας αστυνόμευσης, παραπληροφόρησης και πολιτισμικής ένδειας που θα προσφέρει κι άλλο χρόνο στους ολίγους να συνεχίσουν – με τις μειωρηφίες που τους στηρίζουν πιστά – το παράλογο παγκόσμιο όργιο σπατάλης, εκμετάλλευσης, πλανητικής καταστροφής, απληστίας, παρακμής, υποκρισίας και απανθρωπιάς.

Είναι αλήθεια ότι στην Ελλάδα αλλά και αλλού η γενικευμένη αίσθηση μειονεξίας, οικονομικής εξαθλίωσης αλλά και εξουθένωσης που νοιώθουν όλο και περισσότεροι άνθρωποι από τις επαχθείς συνθήκες που έχουν επιφέρει οι οικονομικές συμφωνίες

και τα δάνεια-χρέη κρύβει μια επικίνδυνη συνύπαρξη παθητικότητας αλλά και επιθετικότητας που σε συνδυασμό με μια αδυναμία εντοπισμού θετικών στοιχείων (και επομένως οράματος) δημιουργεί ένα εκρηκτικό μείγμα. Κατάσταση ιδιαίτερα επικίνδυνη γιατί θα μπορούσε να μετατραπεί σε έπαρση και εχθρότητα οδηγώντας σε μια αίσθηση «ανωτερότητας» που θα διογκώσει περαιτέρω την κοινωνική διάλυση. Αυτός είναι στην ουσία και ο μηχανισμός επιτυχίας κάθε είδους φασισμού...η εργαλειοποίηση δηλαδή των ανθρώπων μέσα από την μετατροπή της αίσθησης κατωτερότητας σε μια αίσθηση υποτιθέμενης «ανωτερότητας». Η τεχνητή, αρχικά, δηλαδή δημιουργία της αίσθησης αδιεξόδου και η καθοδήγηση των ανθρώπων, στη συνέχεια, προς το απάνθρωπο φασιστικό «διέξοδο». Σε αυτό, σε ευρωπαϊκό και όχι μόνο επίπεδο, συμβάλει καθοριστικά το γεγονός ότι η εξουσία έχει μεταβιβαστεί σε μια μικρή ομάδα ξιπασμένων τεχνοκρατών-λογιστών που φαίνεται να μην γνωρίζουν τίποτα για την ιστορία της Ευρώπης και της αβύσσου όπου έχει συχνά βυθιστεί από τα τραγικά σφάλματα του πρόσφατου παρελθόντος. Όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα αδιέξοδα αφορούν μόνο ό,τι έχει ιστορικά ξοφλήσει και επομένως ξεπερνιέται από την ίδια την αναπόδραστη πορεία των πραγμάτων. Προσωπικά πιστεύω ότι η ανθρωπότητα δεν έχει ξοφλήσει, ούτε θα επιτρέψει να αφανιστεί από τους ολίγους, ούτε να επιστρέψει στην άβυσσο της εξαθλίωσης, της φτωχοποίησης, του φασισμού και του ολοκληρωτισμού.

Σε αντίθεση με τους πρώτους (που βλέπουν μόνο αδιέξοδα) όσοι έχουν καταλάβει κάτι από την ιστορία γνωρίζουν ότι κάθε εποχή μεγάλης μετάβασης παίρνει τη μορφή μιας βαθύτατης κρίσης που τελικά δεν αφήνει τίποτα και καμία έκφραση της ζωής άθικτη. Όσοι από εμάς συνεχίζουν να πιστεύουν στον άνθρωπο, στις αξίες που δημιούργησε και τις δυνατότητές του, όσοι συνεχίζουν να οραματίζονται μια καλύτερη κοινωνία – μια ευτοπία που θα αφορά και θα ορίζεται από τους πολλούς – έχουν ταυτόχρονα και παράδοξα μέσα τους μια διττή αίσθηση. Αυτή της ατυχίας (να βρίσκονται μέσα στο χάος) αλλά και του προνομίου (να οραματίζονται ένα άλλο αύριο). Έχουν επίσης την βεβαιότητα ότι

όσος πόνος, όση αδικία και όσο αίμα κι αν χύθηκε σε κάθε εποχή μεγάλης μετάβασης, η ανθρωπότητα απέναντι σε κάθε τυραννία (σε όλες τις εκφράσεις και εκφάνσεις της) όλο και κάτι παραπάνω κέρδισε, βήμα το βήμα (κάποιες φορές ίσως με μερικά βήματα προς τα πίσω) αλλά συνολικά κέρδισε. Κάτι περισσότερο κέρδισε και κάτι περισσότερο έμαθε. Πίσω από αυτή την ιστορική πραγματικότητα βρίσκεται ο αγώνας χιλιάδων αφανών ανθρώπων από τα μικρά και καθημερινά – στα μεγάλα και σπουδαία που κάνουν την ζωή πιο άξια να τη ζει κανείς και τις κοινωνίες πιο ανθρώπινες. Ανθρώπων που δεν σκέφτηκαν, δεν πρόλαβαν ή δεν θέλησαν ποτέ να δοξαστούν ούτε ως πρωτοπόροι ούτε ως επιφανείς.

Στην Ελλάδα, όσο τα χρόνια περνούν, η κρίση εμφανίζεται με πολλές ιδιοτυπίες που οφείλονται κυρίως στο γεγονός ότι η ελληνική έγινε κατά βάση μια μετα-βιομηχανική καταναλωτική κοινωνία πριν περάσει από το πολύχρονο στάδιο της βιομηχανικής ανάπτυξης. Ακριβώς για τον παραπάνω λόγο (και σε συνδυασμό με το ότι η ελληνική κοινωνία ήταν απύσασ στις μεγάλες ζυμώσεις τις αναγέννησης και του διαφωτισμού) ο μεγαλύτερος κίνδυνος – μαζί με αυτόν της φασιστικής παραπλάνησης – είναι αυτός μιας παράλληλης πολιτισμικής καθίζησης, δηλαδή μιας παρακμής που δεν θα είναι μόνον οικονομική, θα είναι συνολική. Αυτό γιατί το βαθύτερο νόημα της εποχής μπορεί να μην γίνει ευρέως και μαζικά αντιληπτό, πράγμα που θα έχει ως αποτέλεσμα να μην αναπτυχθούν οι αναγκαίες δυνάμεις ώστε να ξεπεραστεί συνολικά – ολιστικά η κρίση. Θερωρώ ότι το βαθύτερο νόημα αυτής της εποχής (σε επίπεδο ελληνικής ιδιοτυπίας), είναι ότι ενώ παραμένουμε σε βαθύτατα απαρχαιωμένες οργανωτικές, διοικητικές, οικονομικές και ασφαλώς πολιτικές δομές έχουμε αναπτύξει (και κάποιοι θέλουν πάση θυσία να διατηρήσουν) έναν υπερμοντέρνο καταναλωτικό τρόπο ζωής που συνδυάζεται με ένα σαθρό και χρεοκοπημένο πολιτικό σύστημα. Έναν τρόπο ζωής που λειτουργεί απομονωτικά και απαγορευτικά σε κάθε προσπάθεια ανοίγματος, δημιουργίας και μετάλλαξης της ελληνικής κοινωνίας. Που οξύνει τις ταξικές ανισότητες και συμπιέζει συνεχώς τους πιο αδύναμους.

Και λειτουργεί με αυτόν τον τρόπο γιατί στην νεοελληνική πραγματικότητα (με εξαίρεση κάποιες μικρές αλλά φωτεινές εξαιρέσεις), απουσιάζει μια ουσιαστική δημόσια σφαίρα διαλόγου, προβληματισμού, λήψης αποφάσεων και τελικά δράσεων και συλλογικών ενεργειών. Μια δημόσια σφαίρα ανοιχτή που θα εκθέτει τα «σωστά» και τα «λάθη», θα δημιουργεί αυθεντική κοινή γνώμη και άποψη...που θα ανοίξει το δρόμο προς τη δημοκρατία. Είμαστε διαχρονικά έρμαια της κατεστημένης πνευματικής ηγεσίας (Πανεπιστήμια, Εκκλησία, Μέση και Κατώτερη εκπαίδευση, Επιστημονικά σωματεία, ΜΜΕ κλπ.). Μιας ηγεσίας η οποία ελέγχεται κεντρικά με περισσή φροντίδα σε τέτοιο τρόπο ώστε η “επίσημη άποψη” να παρεμποδίζει την όποια διαμόρφωση “ανορθόδοξων” εκφράσεων της κοινής γνώμης (ακόμη και όταν αυτές είναι απολύτως λογικές) από οποιονδήποτε άλλο φορέα (μεμονωμένων πολιτών και/ή ομάδων πολιτών). Πολλές αυτονόητες «αλήθειες μας» δυστυχώς πολύ συχνά δεν είναι παρά συστηματικά καλλιεργημένες αυταπάτες, που κληρονομούνται άκριτα από γενιά σε γενιά χωρίς διακοπή, χωρίς αμφισβήτηση και επομένως χωρίς αναθεώρηση. Αυτό είναι ένα ζήτημα που – σε συνδυασμό με την επιρροή πολλών «διανοούμενων» (που ξεπέφτουν τάχα όταν ασχολούνται με τα «μικρά και καθημερινά» διότι είναι αποστασιοποιημένοι-θεωρητικοί άρχοντες των «μεγάλων και τρανών») – είναι ένα ζήτημα που συνιστά ένα πολύ σημαντικό εμπόδιο/παράγοντα αποπροσανατολισμού στην πορεία προς τη δημιουργία μιας δημόσιας σφαίρας. Στην Ελλάδα, ακόμη και σήμερα, παραμένουμε χωρίς ταυτότητα αναγκασμένοι να ζούμε με το ένα πόδι στην ανατολή και το άλλο στη δύση, ακριβώς γιατί δεν έχουμε ανοίξει αυτόν τον δημόσιο διάλογο. Όμως ο διάλογος και η ανάγκη για λήψη αποφάσεων από τους ανθρώπους που τα προβλήματα τους αφορούν (τους πολλούς και όχι τους επαγγελματίες πολιτικούς που στην συντριπτική τους πλειοψηφία έχουν προβλήματα άσχετα με την κοινωνία) οδήγησε τους αρχαίους Έλληνες στην επινόηση της έννοιας του πολίτη και επομένως της δημοκρατίας. Χρόνια τώρα καταναλώνεται τόση προσπάθεια, τόση ενέργεια και τόσα αξιακά αποθέματα ώστε να γίνουμε πιστοί ψηφοφόροι και ελάχιστα ξοδεύονται ώστε να γίνουμε ικανοί πολίτες.

Η δημοκρατία είναι το μοναδικό πολίτευμα που έχει ως προϋπόθεση τη συμμετοχή όλων των ανθρώπων, απαιτεί την άμεση συμμετοχή τους, οφείλεται στη συμμετοχή τους, λειτουργεί και διατηρείται χάρις στη συμμετοχή τους και έχει ως σκοπό, μεταξύ άλλων, την πραγματική συμμετοχή των ανθρώπων.

Παράλληλα, ειδικά σήμερα, η σύνδεση και η ταύτιση – που κάνουν πολλοί – της δημοκρατίας με την αριστερά και την λεγόμενη αριστεροσύνη είναι παραπλανητική και αποτελεί μια προσπάθεια ιδεολογικοποίησης της δημοκρατίας που όχι μόνο δεν προάγει τον εκδημοκρατισμό αλλά θολώνει και το τοπίο των κινημάτων-ρευμάτων και των ανθρώπων που επιζητούν αυτή τη ανοιχτή δημόσια σφαίρα. Σε ό,τι αφορά στη δημοκρατία το απαραίτητο στοιχείο είναι η άμεση συμμετοχή των πολιτών, δεν είναι η αντιπροσώπευση αλλά η βιωματική σύνδεση του κοινωνικού με το πολιτικό. Άλλωστε όταν ένα ιδεολόγημα εισχωρήσει βαθιά μέσα στο συνειδητό και στο υποσυνείδητο, ο άνθρωπος που φυλακίζει το μυαλό του μέσα του είναι ικανός για όλα...από την «χρήσιμη» απάτη και το «ωφέλιμο» μίσος μέχρι την «απαραίτητη» βία και τον «αναπότρεπτο» φόνο. Αυτά πιστεύω ότι ισχύουν για όλες τις ιδεολογίες ακόμη και εκείνες που παρουσιάζονται ως «ανθρωπινότερες» είναι ικανές να δημιουργήσουν τέτοιους «ικανούς» ανθρώπους. Έτσι όμως ο άνθρωπος, όταν βρεθεί σε αδιέξοδο, μπορεί να οδηγηθεί σε ψυχικό μαρασμό που αποτελεί την ύστατη και μέγιστη παρακμή που γεννάει άκαρπες και σκοτεινές σκέψεις. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται εκείνη η γνωστή – άγνωστη «κινητήρια» δύναμη που τον εξωθεί σε παρατάσεις και έπειτα σε παράλογες εκρήξεις. Τελικά παθητικά και άσκοπα παγιώνεται μέσα του μια οδυνηρή εσωστρέφεια. Τα παραπάνω δεν αποτελούν μια στείρα καταγγελία (άλλωστε η πλήρης αποιδεολογικοποίηση δεν είναι ούτε εφικτή, ούτε κατ' ανάγκη ωφέλιμη, μάλιστα μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα επικίνδυνη) αλλά εστιάζουν στην τεράστια ανάγκη για αποδογματισμό και παράλληλο επαναπροσδιορισμό των αξιών και των ηθικών στοιχείων που τόσο συμπίεστηκαν υπό το τεράστιο βάρος των μεγάλων ιδεολογιών.

Νομίζω επομένως ότι οφείλουμε να δώσουμε στις αποφάσεις μας μια νέα ευκαιρία αναζητώντας ένα νέο συλλογικό και απελευθερωμένο τρόπο στοχασμού που θα είναι ευρέως αποδεκτός και θα βασίζεται σε αξίες που στο κέντρο τους έχουν τον άνθρωπο (από όπου κι αν αυτός προέρχεται και όποια όψη και άποψη κι αν έχει) ως πολίτη μιας ηθικής και αξιακής κοινωνίας/κοινότητας. Μιας κοινωνίας που θα αποφασίζει ανοιχτά τί θα κρατήσει και τί θα απορρίψει, τί θα μεταβάλλει και τί θα επινοήσει. Ο λόγος, κατά τη γνώμη μου, που αποτυγχάνουμε σχεδόν πάντα είναι ο ίδιος...ξεκινούμε με το λάθος ερώτημα. Αναζητούμε – κάθε φορά και σε κάθε ιστορική στιγμή – τί πρέπει να κάνουμε και όχι τί μπορούμε να κάνουμε. Στα αδιέξοδά μας πέφτουμε σχεδόν πάντα στο ίδιο σφάλμα. Χανόμαστε δηλαδή μέσα σε διαμετρικά αντίθετες λύσεις. Αντί να συνειδητοποιήσουμε το πρόβλημα σε όλο το βάθος και την έκτασή του κάνουμε άλματα ιδεαλισμού, ελιτισμού, έτσι χανόμαστε, διαχωριζόμαστε και τελικά καταλήγουμε σε μικρά γκρουπούσκουλα να ελπίζουμε σε απίθανες λύσεις ή να αφομοιώνόμαστε στις λογικές της κοινοβουλευτικής-κρατικής διαχείρισης.

Εάν δεν αναλογιστούμε ξανά την αξία στην αναζήτηση του μέτρου (ως φορέα των μεγάλων πανανθρώπινων αξιών) που θα γεφυρώσει τα χάσματα, θα παραμείνουμε κατακερματισμένοι και θα αναγκαστούμε να υποστούμε παθητικά τη ροπή των γεγονότων. Η ιστορία δεν τελειώνει έτσι απλά, όπως δεν τελειώνει και η ανθρωπότητα. Αν θέλουμε – και όσοι από εμάς θέλουμε – να ζήσουμε το «προνόμιο» της κρίσης ως δυνατότητα (ξεπερνώντας από κοινού τα προβλήματά μας) θα χρειαστεί να ασχοληθούμε συστηματικά τόσο με τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας μας όσο και με τα μικρά και τα καθημερινά προβλήματα (οικονομικά και μη) και να το κάνουμε συλλογικά, ανοιχτά και δημόσια. Τοπικά σε μικρή ή μεγαλύτερη κλίμακα ωστόσο με επιμονή, συνέπεια και συνολικό στόχο τη συνένωσή μας. Έτσι τα μεγάλα και τα τρανά, αν έρθουν, θα έρθουν με τρόπο ουσιαστικό και γνήσιο και αν δεν εμφανιστούν μπορεί να αποδειχθεί ότι ήταν περιττά ή μικρά για την κοινωνία. Όσα ωστόσο εμφανιστούν θα είναι γνήσιο γέννημα πολλών ελεύθερων ανθρώπων που δεν θέλουν να ζουν

ανωνυμοποιημένοι, δίχως χαρακτήρα, δίχως ευθύνη, δίχως γνώμη και λόγο. Άνθρωποι του «είναι» και όχι του «έχειν»...πολίτες μιας δημοκρατικής κοινωνίας η οποία, ανοίγοντας νέους εναλλακτικούς δρόμους, αντιστέκεται με ρεαλισμό στην εξαθλίωση και στην παρακμή. Μια κοινωνία που ενώνεται, δημιουργεί, απαιτεί και κερδίζει. Για να πετύχουμε σε αυτό το εγχείρημα χρειαζόμαστε συγκεκριμένες προτάσεις, συνοχή, πολιτική οργάνωση και μια δυνατή-κατανοητή φωνή που θα ενεργοποιήσει εκείνα τα τμήματα της κοινωνίας που συνεχίζουν, ή να εμπιστεύονται αυτούς που τους προδίδουν, ή να παραμένουν στην λογική του «λιγότερο κακού», ή να βυθίζονται στην απάθεια και τον ατομικισμό.

Φυσικά δεν υπάρχει καμία τελεολογική βεβαιότητα ότι αυτός ο νέος κόσμος όντως θα δημιουργηθεί. Κανένα μοντέλο δε μπορεί να προβλέψει τί μπορεί να δημιουργηθεί όταν μιλάμε για κοινωνίες ανθρώπων. Θεωρώ όμως πως για έναν τέτοιο κόσμο – που δεν θα είμαστε αναγκασμένοι να «επιλέξουμε» ανάμεσα στις «μη εναλλακτικές», που δεν θα πρέπει με το ζόρι να διαλέξουμε ή έναν νέο εθνικισμό ή την πλήρη υποταγή στον νεοφιλελευθερισμό – αξίζει να αγωνιστούμε και νομίζω πως θα έχουμε τις πιθανότητες με το μέρος μας αν καταφέρουμε να γίνουμε πολλοί και να παραμείνουμε ενωμένοι.

Γιώργος Κουτσαντώνης

Πηγή/φωτογραφία: respublica.gr